

Næringskraft og bolyst i Indre Fosen

Vurdering av forprosjektrapport

1. Innledning

Telemarksforsking ved seniorforsker Knut Vareide ble bedt om å vurdere forprosjektrapporten «næringskraft og bolyst» med faktagrunnlag. Hensikten med dette er å få et faglig innspill til prosjektet som kan være nyttig for å etablere og gjennomføre et hovedprosjekt for Indre Fosen. Vurderingen ble gjort på bestilling fra Indre Fosen kommune og ble gjennomført juni 2020.

18 juni 2020

Knut Vareide

Telemarksforsking

2. Overordnet om forprosjektrapporten

Forprosjektrapporten har tre deler:

Faktagrunnlag. Her er det svært mye og detaljert informasjon, særlig i forbindelse med lokale tettstedsanalyser og lokale spørreundersøkelser. Inntrykket er at det er gjort mye og grundig arbeid i faktagrunnlaget.

Logg med referater. Detaljert logg som viser milepeler og beslutninger i prosessen. Her kan en følge arbeidets historie og bakgrunn.

Næringskraft og bolyst. Forprosjektrapport om oppsummerer arbeidet. Denne rapporten viser retning for det videre arbeidet og er derfor lagt mest vekt på i denne i vurderingen.

I denne forprosjektrapporten gjøres det rede for bakgrunn, de undersøkelser som er gjort, samfunnsdelen av kommuneplanen for Rissa og Leksvik og hvilke prinsipper en tenker seg styrende for hovedprosjektet.

Dernest er det et forslag til handlingsprogram med utfordringsbilder, mål og lister med mulige tiltak.

Slik jeg vurderer det, er det særlig denne siste delen (handlingsprogram) som er minst ferdig og bearbeidet. Derfor vil mesteparten av vurderingen konsentreres dit.

3. Hovedmål og delmål

I forprosjektrapporten er det definert hovedmål for prosjektet, samt delmål for tre områder: «Attraktivt nærings- og arbeidsliv», «tiltrekkende kommunesenter, tettsteder og grender» og «livskraftig befolkning».

Hovedmål:

Indre Fosen er en ettertraktet nærings- og bostedskommune med godt klima

Foreløpig delmål:

A Næringslivets bransjer og bedrifter er i kraftig utvikling, med flerfaglig bistand fra Trondheimsregionens næringsforening – avdeling Indre Fosen, Omstillingsprogram, forsen Innovasjons og kommunal sektor. Det satses på kompetanse, rekruttering og markedsføring.

B Kommunesenterets utforming forskjønnes og handelsvirksomheten forsterkes. Tettstedenes kvaliteter utvikles med særpreg, attraksjoner, møtesteder og tilbud. Mindre bygder og grender ivaretar landlige kvaliteter med infrastruktur som fiber, tomter, vei, vann og avløp.

C Indre Fosen er tiltrekkende for innbyggere og besøkende og innflyttere, og folketallet stiger fra 10 055 i 2020 til 10 500 i 2025.

Vurdering:

Delmål C er her mest konkret i det at den ønskede utviklingen av folketallet er tallfestet til en vekst opp til 10 500 innbyggere i 2025. Dette målet synes å være urealistisk høyt. Jeg vil her vise til den regionale analysen for Indre Fosen. I scenariene fra 2018 hadde det mest optimistiske scenariet (med høy og positivt attraktivitet for både bosetting og næringsliv) en vekst opp til 10 547 innbyggere i 2040. For å få en vekst opp til 10 500 allerede i 2025 må veksten bli mye brattere. Både Telemarksforskning og SSB kommer med nye framskrivinger i løpet av sommeren 2020. Disse vil etter all sannsynlighet vise lavere vekstkurver for hele landet og også for Indre Fosen. Det vil være utfordrende for Indre Fosen å ha vekst i folketallet i det hele tatt. Et målsetting om at folketallet stiger vil dermed være ambisiøs alene. Jeg foreslår at målet om befolkningsvekst dempes, siden det er urealistisk å nå en vekst til 10 500 innbyggere i 2025.

Delmål A virker langt og omstendelig i forhold til delmål C. Hele avsnittet etter første komma er egentlig strategi og kan flyttes til beskrivelse av strategien for å nå målet. Siden befolkningsveksten er tallfestet, vil det vært like naturlig å tallfeste utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Det er nokså opplagt at dersom Indre Fosen skal oppnå tilstrekkelig innflytting for å få befolkningsvekst, så må det også bli vekst i antall arbeidsplasser i kommunen. Jeg foreslår at det fastsettes et konkret mål for veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet i kommunen.

Delmål B handler om utvikling av kvaliteter i tettsteder og bygder i kommunen. Kvaliteten i tettstedene har opplagt betydning for både innflytting og næringsutvikling og har også en egenverdi.

4. Utfordringsbildene

I handlingsprogrammet er det gitt noen kortfattede oppsummeringer om utfordringsbildet til de to delene attraktivt nærings- og arbeidsliv og tiltrekkende kommunesenter, tettsteder og grender.

Attraktivt nærings- og arbeidsliv:

Lite utviklet bransjestruktur, lav lønnsomhet, svak markedstilpasning, høye transportkostnader, varierende veistandard, lite bransjesamarbeid, variabel fiberutvikling, investeringsbehov, kapasitetsvansker pga. Aldrende befolkning (lav tilgang på faglært arbeidskraft og økt pensjonering).

Utfordringsbilde for tiltrekkende kommunesenter, tettsteder og grender:

Utfordringsbildet et sammensatt – noen bosteder preges av flere mangler: Lite attraktiv sentrumsutforming, uforutsigbar boligkapasitet, få helhetlige attraksjoner, mangel på tilbud og lite utbygd transportstruktur.

Vurdering:

Det er en god idé å ha kortfattede tekster om utfordringsbilde som legger opp til målsettingene. Her synes jeg at bildene blir litt for kortfattede, i den forstand at det ikke er lett å forstå hva som menes.

Jeg har tillatt meg å foreslå alternative tekster til utfordringsbildene:

Attraktivt nærings- og arbeidsliv:

Indre Fosen har hatt nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet de siste årene. Dersom vi skal nå målet om vekst i folketallet, er det nødvendig å skape vekst i næringslivet. En del av forklaringen til nedgangen i næringslivet er at det har vært vanskelige tider for de bransjene det er mest av i kommunen. Vi må imidlertid bygge på de bedriftene vi har og legge til rette og stimulere til at disse kan vokse og kanskje også få bedrifter til å flytte til kommunen.

Utfordringsbilde for tiltrekkende kommunesenter, tettsteder og grender:

Indre Fosen har hatt nedgang i folketallet de siste fem årene. En del av årsaken er at kommunen har et fødselsunderskudd på grunn av aldersfordelingen. Vi trenger dermed netto tilflytting til kommunen hvis folketallet skal øke. Kommunen må derfor være attraktiv å bo i og flytte til. Indre Fosen har en spredt struktur med flere tettsteder og grender. Vi må få hver enkelt sted til å bli attraktive bosteder som folk ønsker å flytte til og bo i.

5. Mulige tiltak

Det er listet opp et stort antall mulige tiltak for hver av områdene. Siden tiltakene er listet opp skjematisk, er det vanskelig å vurdere tiltakene enkeltvis da det ikke alltid er like lett å se det konkrete innholdet. Noen tiltak synes å være på idéstadiet mens andre virker å være klare for realisering. Tiltakene må få en konkret plan, finansieres og gjennomføres. Det vil være et gigantisk arbeid å få realisert alle tiltakene på en god måte. Listene med tiltak må etterhvert prioriteres, organiseres planlegges og gjennomføres enkeltvis. Det er i hvert fall ikke mangel på idéer til tiltak. Listen kan ses på som en stor idébank som hovedprosjektet kan ta tak i oppstarten.

6. Organisering og prosess i hovedprosjektet

Dette er tenkt som en stor dugnad der mange, helst alle, aktører i lokalsamfunnet skal delta. I forprosjektrapporten er ikke organisering, videre prosess og finansiering av hovedprosjektet omtalt.

Etter vårt syn er dette kanskje det viktigste elementet i hovedprosjektet. Det er gjort et grundig forarbeid med innhenting av mye informasjon, både internt i kommunen og fra eksterne. Målsettingene er også relativt tydelige (selv om de kan bli enda mer tydelige). Det er et stort antall mulige tiltak som en har gjort rede for. Nøkkelfaktoren blir dermed om en kan skape en form for organisering som får realisert alle de gode tiltakene og skape en kreativ grobunn for utvikling av nye tiltak. I denne sammenhengen er det svært viktig at en kan skape en organisering som mobiliserer alle aktører som skal være med på dugnaden. I dette ligger også å få etablert mål som alle, eller flest mulig, identifiserer seg med.

Det er åpenbart at kommunen må være en sentral aktør i denne sammenhengen, antakelig også den aktøren som tar på seg ledelsen. Gjennomføringen må også legges så tett opp til den nye samfunnsplanen som den nye kommunen skal utarbeide. En bør se for seg for seg at hovedprosjektet og realiseringen av den nye samfunnsplanen til den nye kommunen ses i ett.

Skal en lykkes med å skape befolkningsvekst i Indre Fosen, må innsatsen som legges ned for å skape attraktivitet for næringsliv og bosetting være langt sterkere enn det som kommuner normalt legger ned i et slik arbeid. Omtrent alle kommuner ønsker å være attraktive, men bare noen vil stikke seg ut gjennom å bli attraktive i praksis i fremtiden. Skal hovedprosjektet lykkes (og Indre Fosen lykkes), må en påregne at dette vil kreve mye ressurser både i rene penger, innsats fra kommunens ansatte og ledelse og oppmerksomhet fra lokalpolitikere. Dette må før eller siden, helst før, komme klart frem slik at kommunens bidrag står i stil med målsettingene til prosjektet.

En bør velge en organisering og bemanning som ivaretar følgende forhold:

6.1 Tett integrasjon med kommunens samfunnsplanlegging

Indre Fosen har foreløpig ikke ny samfunnsplan for den nye kommunen, men bruker foreløpig samfunnsplanen til de to gamle kommunene. Den nye kommunen bør derfor utarbeide ny samfunnsplan i løpet av relativt kort tid. Det er viktig at prosessen med utarbeiding og gjennomføring av ny samfunnsplan og dette hovedprosjektet ikke blir to parallelle prosesser. Det vil være sløsing med begrensede ressurser. Det må ses på som en og samme prosess.

6.2 God forankring i kommunens ledelse

Dette prosjektet er svært ambisiøst, med målsettinger om å skape vekst i både befolkning og næringsliv. Den regionale analysen viser at folketallet i Indre Fosen vil synke dersom kommunen ikke oppnår høy og positiv attraktivitet for både bosetting og næringsliv. Det betyr at all kraft i kommuneorganisasjonen og lokalsamfunnene må mobiliseres, hvis en skal lykkes. Det betyr at kommunens ledelse, både politisk og administrativt må engasjere seg.

6.3 Utadvendt aktivitet og tett kommunikasjon med alle aktører som kan bidra

Gjennomføringen av hovedprosjektet krever aktiv deltakelse fra mange aktører utenfor kommuneorganisasjonen. Det skiller denne aktiviteten fra andre kommunale aktiviteter, som barnehager og skole og eldreomsorg, hvor kommunen selv har langt større kontroll. Hvis en ikke får forankret målsettinger og skaffe aktiv deltakelse fra næringslivet og andre samfunnsaktører, vil prosjektet ha små muligheter til å innfri målsettingene. En må altså arbeide langt mer utadvendt enn vanlig og prosjektet må rigges i forhold til dette. Poenget med tett integrasjon med samfunnsplanlegging og god forankring i kommunens ledelse peker mot å organisere prosjektet i selve kommuneorganisasjonen med direkte linjer til rådmann og kommunestyre. Poenget med at prosjektet må være utadvendt og mobiliserende peker egentlig i retning av å ha en prosjektorganisasjon utenfor kommunen. Det er fordi ansatte i kommuneorganisasjonen ofte blir oppslukt av kommuneinterne saker og at kommunene ofte ikke har tradisjon for å arbeide utadvendt og mobiliserende. Her mener vi at hensynet til god forankring i kommunen teller mest, slik at det virker mest hensiktsmessig i legge prosjektledelsen i kommuneorganisasjonen.

6.4 Høy synlighet og tillit

Som nevnt er det avgjørende at prosjektet evner å forankre mål og tiltak utenfor kommuneorganisasjonen. For at dette skal lykkes, må det være gode tillitsforhold mellom kommunen i øvrige aktører. Tillit er igjen knyttet til god informasjon og kommunikasjon. Prosjektet må være synlig og kjent for alle i kommunen. En må sette av ressurser til å kommunisere prosjektet utad og skape de nødvendige møteplasser og arenaer.

6.5 Langsiktighet

Det å endre på kommunens attraktivitet og vekst er svært krevende. Det er liten grunn til å forvente at resultatene skal vært synlige på noen statistikker i denne valgperioden. I beste fall vil en se resultater i neste valgperiode. Derfor er det viktig at det er stor grad av tverrpolitisk enighet i kommunestyret om satsingen, slik at innsatsen vil fortsette i samme spor uansett utfall av neste kommunevalg.

6.6 Dedikert prosjektledelse

Prosjektet bør ha en prosjektleder på heltid. Det bør ikke være prosjektleder som har dette prosjektet som en deloppgave sammen med andre arbeidsoppgaver. Kommuneorganisasjoner (og for så vidt også bedrifter) må ofte prioritere kortsiktig problemløsning når slike dukker opp. Langsiktig utviklingsarbeid blir da lett prioritert ned og utsatt. Personlige egenskaper til prosjektleder vil være viktig, herunder evne til å kommunisere og få med seg eksterne aktører.